

УДК 343.58

Олександр Олександрович АВДЕЄВ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ВІДМІННОСТІ У ПІДХОДАХ ДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ ПОБОЇВ ТА МОРДУВАНЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Постановка проблеми. Міжнародна співпраця країн включає в себе історичну, правову й культурну суть. З огляду на це, слід стверджувати на тому, що рівень забезпечення і реалізації прав людини і громадянина в конкретній державі обумовлюється комплексом тих суспільних цінностей і поглядів, які розкривають суть людських спільнот та окремих частин такого суспільства – громадян. Думки науковців і визначення офіційних доктрин різних спільнот щодо цього питання істотно різняться. Усіма членами нинішнього міжнародного співтовариства були прийняті загальновизнані вимоги міжнародного права щодо механізму й порядку прав і свобод громадян, але все-таки в різних державах і надалі існують деякі особливості застосування цих міжнародно-правових норм. У результаті цього вбачається за доцільне проведення правового аналізу порядку застосування норм кримінального законодавства за КК України та за кримінальними кодексами інших країн світу за кримінальні правопорушення, пов'язані з завданням побоїв і мордувань.

Дослідженням зазначеної проблематики у свій час займалися такі вчені-науковці: А. Г. Гаркуша, В. В. Лень, Ю. О. Кричун, А. А. Васильєв, Л. А. Наконечна та ін. Але наразі, на жаль, існує коло питань, які ще не розглянуті та на яких потрібно зробити акцент.

Метою дослідження є з'ясування зарубіжного досвіду правової регламентації кримінальної відповідальності за кримінальне протиправне діяння, пов'язане з завданням ударів, побоїв або здійснення інших насильницьких дій, які не пов'язані з завданням фізичної болі чи спричиненням тілесних ушкоджень, встановлення кримінально-правового значення поняття об'єктивної сторони відповідного посягання, з'ясування

його змісту й обсягу, пошук і аналіз оригінальних законодавчих рішень у частині регламентації кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення, що позитивно могли б вплинути на вдосконалення сучасного КК України.

Виклад основного матеріалу. Проблема прав людини є однією з найактуальніших проблем сучасності. Ст. 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя та здоров'я, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права та свободи визначають зміст та напрямок діяльності держави¹.

Дивлячись на те, що Україна цілком молода, незалежна, правова, демократична держава, можна пояснити недосконалість національного законодавства. Вирішення питань у різних сферах, насамперед кримінальної правової регламентації деяких кримінальних правопорушень, має відбуватися шляхом дослідження зарубіжних правових систем, які використовуються в інших розвинених державах для боротьби та запобігання кримінальним правопорушенням у вигляді «побоїв та мордувань». Тож, на нашу думку, застосування міжнародного досвіду, який стосується вищевказаного питання, допоможе українським науковцям у сфері кримінального права, а також практичним працівникам впровадити позитивні зміни в законодавство, що унеможливають використання недоцільних та неефективних методів і підходів.

Система кримінального законодавства кожної держави індивідуальна, хоча є деякі спільні риси, які є характерними для тих чи інших систем (сімей) права, обумовлені суспільним розвитком певних країн тощо. Характерним все ж таки є те, що в правових державах, в яких законодавство є досконалішим, тим досконалішою є і система кримінального законодавства. Характерною ознакою правових систем цих держав є значна імплементація норм міжнародного права в національну систему законодавства². Слід підкреслити, що в переважній більшості держав, в тому числі і пострадянських, перші розділи (глави) Особливих частин визначають кримінально-правовий захист життя і здоров'я людини, як найбільшу соціальну цінність.

Згідно ч.1 ст.126 КК України передбачена кримінальна відповідальність за завдання умисного удару, побоїв чи вчинення інших насильницьких дій, якими завдано фізичного болю особі, але не спричинено тілесних ушкоджень у вигляді штрафу до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи громадськими роботами строком до 200 годин або виправними роботами строком до 1 року. Ч. 2 цієї ж норми має кваліфікуючу ознаку такого діяння: ті самі дії, але з характером мордування чи скоєні групою осіб або з метою залякування близьких родичів потерпілого чи самого потерпілого, або з мотивів національної, расової або релігійної

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

² Наконечна Л. А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складу яких є насильство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 807. С. 148-153 (дата звернення: 09.10.2022).

нетерпимості. Санкція за дане діяння більша, а саме: обмеження волі строком до 5 років чи позбавлення волі на такий самий строк¹.

Кримінальне законодавство Азербайджану встановлює кримінальну відповідальність за діяння, пов'язане із завданням легких тілесних ушкоджень (ст. 128 КК Азербайджану), а також за діяння, що полягає у здійсненні побоїв і мордувань (ст. 132 КК Азербайджану). Дані діяння криміналізовані азербайджанським законодавцем у 18-ій Главі «Кримінальні правопорушення проти життя й здоров'я», яка віднесена до Розділу «Кримінальні правопорушення проти особистості». Санкція за вчинення кримінального протиправного посягання, яке полягає в умисному здійсненні побоїв чи вчиненні інших насильницьких дій, які не мали за наслідком завдання фізичного болю особі або спричинення короткочасного розладу здоров'я чи незначної втрати загальної працездатності, наступна: штраф до 200 мінімальних розмірів заробітної плати чи громадські роботи строком до 240 годин чи виправні роботи строком до 240 годин або позбавлення волі строком до 6 місяців².

Тобто, аналізуючи положення КК України та КК Азербайджану, що стосуються кримінальної відповідальності за побої та мордування, можна зробити висновок, що кваліфікується дане діяння таким же чином: законодавець Азербайджану, як і України, відмежовує побої та мордування від завдання легких тілесних, у той же час санкція за КК Азербайджану менша, адже за тотожне діяння в Азербайджані правопорушнику може бути застосоване позбавлення волі максимум до 6 місяців, а в Україні – аж до п'яти років. Це ж стосується і таких видів покарання як штрафу, громадських робіт й виправних робіт.

КК Грузії також містить кримінальну відповідальність за вчинення умисних легких тілесних ушкоджень, побоїв і мордувань, які передбачені Главою 20 «Злочини проти здоров'я» Розділу «Злочини проти людини». Ст. 120 регламентоване кримінальне правопорушення у вигляді легких тілесних ушкоджень, а ст. 125 – побоїв чи іншого насильства, які завдали фізичного болю потерпілому, але не заподіяли короткочасного розладу чи незначної або нестійкої втрати загальної працездатності. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 125 КК Грузії, встановлена кримінальна відповідальність: штраф або суспільна корисна праця строком від ста двадцяти до ста вісімдесяти годин чи виправні роботи строком до п'ятнадцяти місяців або арешт строком до двох місяців³. КК Грузії має спільні риси з КК України у частині відмежування побоїв і мордувань від легких тілесних, хоча за ст. 125 КК Грузії побої і мордування об'єднані з насильством, яке завдало фізичного болю потерпілому, але не заподіяло короткочасного розладу чи незначної або

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.08.2022).

² Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред. И. М. Рагимова; пер. с азербайдж. Б. Э. Аббасова. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 325 с.

³ Гаркуша А. Г. Питання удосконалення окремих понять у злочинах проти здоров'я особи. *Форум права*. 2012. № 4. С. 194-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_32.

нестійкої втрати загальної працездатності. Якщо ж порівнювати кримінальну відповідальність за тотожні діяння за КК Грузії та КК України, то можна зробити такі висновки: за КК Грузії передбачені дещо інші санкції у вигляді громадських робіт (максимальний строк на двадцять годин менше, ніж за КК України); виправних робіт (максимальний строк на три місяці більше, ніж за КК України), зовсім відсутня можливість застосування до правопорушника обмеження чи позбавлення волі, але у той же час можливо застосувати арешт строком до двох місяців.

Дещо іншого погляду дотримується законодавець Іспанії, який встановлює конкретний перелік потерпілих, яким можуть бути завдані удари. Ст. 153 КК Іспанії передбачає відповідальність за систематичне фізичне насильство відносно свого чоловіка чи іншої особи, що перебуває у відносинах спільного життя, чи власним дітям або дітям чоловіка, опікуна, співмешканця, батька або недієздатного, з яким проживає правопорушник. Ст. 154 КК Іспанії передбачена кримінальна відповідальність за участь у бійці, за якої одна особа нападає на іншу, викликаючи при цьому заворушення, з можливим використанням способів і знарядь, що можуть заподіяти шкоди життю або здоров'ю людини¹. Слід вказати, що КК Іспанії має значні особливості від КК України у частині кримінальної регламентації кримінально-протиправних дій у вигляді завдання, нанесення побоїв і мордування, а саме: за КК Іспанії немає окремої статті, яка б передбачала окреме вищезазначене діяння, однак таке діяння може кваліфікуватися за іншими статтями, з яких воно випливає: ст. 153 КК Іспанії, якщо потерпілим є чоловік, жінка, інша особа, що перебуває у відносинах спільного життя, чи власна дитина або діти чоловіка, опікуна, співмешканця, батька або недієздатного, з яким проживає правопорушник; ст. 154 Іспанії, якщо суб'єкт даного кримінального правопорушення брав участь у бійці, за якої одна особа напала на іншу, викликавши при цьому заворушення.

Кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, яке полягає у нанесенні шкоди здоров'ю особи встановлена Розділом I під назвою «Злочинні діяння проти життя і здоров'я» Книги 2 КК Швейцарії. КК Швейцарії класифікує тяжкість заподіяної шкоди здоров'ю особи на завдання тяжкого тілесного ушкодження (ст. 122), завдання простого тілесного ушкодження (ст. 123) і завдання невеликого тілесного ушкодження (ст. 126 КК). Відповідно до норм КК Швейцарії діяння у вигляді побоїв і мордування не можуть кваліфікуватися за вищевказаними статтями, адже з об'єктивної сторони дані кримінальні правопорушення характеризуються настанням якогось із цих тілесних ушкоджень. З огляду на це, побої і мордування можуть кваліфікуватися за ст. 177 КК Швейцарії «Образа», адже відповідно до його складу об'єктом є честь особи, кримінальне протиправне діяння може полягати у використанні слова, напису, зображення, жестикуляції чи образи дією та карається тюремним ув'язненням строком до трьох місяців чи

¹ Уголовный кодекс Испании / под ред. Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. М. : Изд-во «Зерцало», 1998. 218 с.

штрафом¹. Відповідно до КК Швейцарії, на відміну від КК України, побої і мордування як кримінально-протиправне діяння не передбачені в розділі, що стосується кримінальних правопорушень проти життя й здоров'я. Дане діяння за кримінальним законодавством Швейцарії може лише кваліфікуватися за ст.177 «Образа», адже таким чином правопорушник використовує образи дією та посягає на честь потерпілого. Через це КК Швейцарії за тожогне діяння, яке передбачене ст. 126 КК України, встановлює кримінальну відповідальність у вигляді тюремного ув'язнення на строк до трьох місяців. Якщо ж порівнювати з кримінальним законодавством України, то можна побачити значну різницю: за ст.126 КК України зовсім не може призначатися арешт, але може бути передбачене покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, обмеження чи позбавлення волі. Таким чином, український законодавець дав змогу судам, оцінюючи та аналізуючи обставини кримінального правопорушення, обирати менше або більше кримінальне покарання, щоб кожна особа була покарана у межах своєї винуватості та вчиненого діяння.

Слід вказати, що відповідно до кримінального законодавства держави так званої «Великої вісімки», тобто Японії, міститься норма, що передбачає відповідальність за насильство, що не мало за наслідком завдання ніяких тілесних ушкоджень (ст. 208 «Насильство» КК Японії). Законодавцем Японії надається вказівка на спосіб вчинення відповідного кримінального правопорушення: способом насилля, без використання інших понять, що можуть мати різний зміст і кваліфікацію відповідних дій правопорушника, переплітатися, мати свої особливості й нюанси завдання побоїв і мордувань. Тож, можна стверджувати, що КК Японії не передбачає побоїв і мордування як окреме кримінальне правопорушення, його об'єктивна сторона може впливати з іншого – «Насильства», передбаченого ст.208 КК Японії. Особлива умова для кваліфікації діяння як нанесення, завдання побоїв і мордування – це спосіб вчинення кримінального правопорушення – через насилля. З огляду на це, можна стверджувати, що за КК України більш раціонально визначене дане кримінально-протиправне діяння, адже можна за окремою статтею кваліфікувати «побої і мордування». У той же час за КК України не передбачене окреме кримінальне правопорушення «насильство», але об'єктивна сторона насильства може впливати з інших кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 121, 122, 125, 126¹, 127 КК України.

Дещо схожої структури криміналізації даного діяння як і в Японії дотримуються США, визначаючи дане діяння як кримінальне каране відповідно до ст.155 КК США, Англія – ст.146 КК Англії; держави Європи: Швеція – Глава 17 ст.156 КК Швеції, Німеччина – ст.322 КК Німеччини, Франція – ст. 305 КК Франції тощо².

¹ Уголовный кодекс Швейцарии. Перевод с немецкого / науч. ред.: Серебрянникова А. В. (пер., предисл.). СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.

² Наконечна Л. А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складу яких є насильство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 807. С. 148-153 (дата звернення: 09.10.2022).

Висновки. Отже, можна зазначити, що з огляду на проведений аналіз кримінального законодавства України, а також кримінального законодавства інших країн, вдалося визначити деякі особливості, відмінності, нюанси щодо кваліфікації побоїв та мордувань. Слід вказати, що кримінально-правова регламентація такого протиправного діяння як завдання побоїв і мордувань згідно КК України особлива, адже в більшості інших країн не виділено окремої статті, присвяченої даному діянню. Кваліфікація побоїв і мордувань виступає як привілейована ознака відповідної статті кримінального кодексу, якою визначено легке тілесне ушкодження тощо (Франція, Іспанія й інші). Законодавці деяких іноземних країн зовсім не передбачили поняття «побої і мордування», таким чином, кваліфікація відповідних діянь відбувається із застосуванням незвичних для вітчизняного законодавства норм, наприклад, у Швейцарії це ст. 177 КК.

На нашу думку, кримінальна відповідальність за такого роду діяння в КК України регламентована на достатньому рівні, але вимагає додавання деяких кваліфікуючих ознак, які містяться в кримінальному законодавстві інших країн світу. Тож, дослідження вищевказаної проблематики є актуальним у наш час, потребує комплексного й якісного підходу до цього питання ряду досвідчених науковців.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022

Oleksandr O. AVDIEIEV,

Ph.D. in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

DIFFERENCES IN THE APPROACHES TO THE CRIMINAL-LEGAL PROHIBITION OF BATTERING AND MURDER IN THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

At present, the world system is formed from 200 countries, the criminal legislation of which has its own historical and legal features. Historically, the level of development of its national legislation as a whole depends on the level of development of criminal legislation in a country. Many domestic scientists who studied the criminal law norms of foreign countries criticized them for a long time, but since the 80s of the twentieth century, they have increasingly begun to concentrate the study of foreign criminal legislation. By carrying out a comparative legal analysis of the national legislation of Ukraine, including the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as the Criminal Code of Ukraine) with the criminal legislation of other, foreign states, researchers manage to determine certain positive and negative manifestations that can be improved in the future.

Key words: *criminal offense, beatings and torture, Criminal Code of Ukraine, foreign experience.*